

- 4) narritusnimi (*perabts, vekolabts*);
- 5) ametlik risti(ees)nimi tsaari-Venemaal (*hehe' n'umda*) ning passinimi praegusel ajal (*lutsa n'um'*);
- 6) surmajärgne nimi (*jangodava', nis'aieva', n'eb'aieva, nõtarmava, sidr'angava', hasai* jne.).

Toome ühe näite:

- 1) Lapsui Võtšu;
- 2) Lapsui Temko;
- 3) mitmed variandid;
- 4) pole autoril teada;
- 5) Lapsui Timofei Jefimovitš (Sujoromovitš);
- 6) nõtarmava.

Autor loodab tulevikus uurida nimede andmist ühiskondliku funktsiooni põhjal ja inimeste enesekohaseid nimesid neenetsi traditsioonilises ühiskonnas, kasutades selleks erinevaid etnograafilisi, folkloori- ja arhiivmaterjale.

Tõlkis Triinu Pärt

Kirjandus

1. Tereštšenko, N. Sobstvennõje imena ljudei u nentsev. In: Voprosõ finno-ugorskogo jazõkoznaniija. v 3. Moskva, 1966, s 62-70; Barmitš, M. Semantika litšnõh imjon nentsev. In: Leksiko-grammatitšeskije issledovanija jazõkov narodov severa SSSR. Moskva, 1980, s 83-102; Homitš, L. Problemõ etnogeneza i etnitšeskoj istorii nentsev. Leningrad, 1976, s 178-188.

2. Tereštšenko, N. Nenetsko-russkii slovar. Moskva, 1965, s 26, 46, 86, 90, 246, 397, 447, 476, 507, 518, 519, 581, 589, 729, 759, 833, 838, 855.

3. Spravotšnik litšnõh imjon narodov RSFSR. Moskva, 1979, s 280-283.

4. Nenetsko-russkii slovar. Moskva, 1965, s 505.

5. Op cit, s 505.

TRADITSIOONILINE USUND JA KOMBESTIK RAHVALAULUDES (VENEMATERJALIPÕHJAL)

Larissa Rõbakova. Venemaa, Moskva

Traditsiooniline usund ja kombestik kajastuvad rahvalauludes äratuntavalt (kõne all on suhteliselt lühikesed, nn mitte-eevilised, lüürilised laulud). Laulu-

des peegelduv on uskumuste ja kommete eksisteerimise sekundaarne vorm, kuid see on üsna püsiv ja elav, kuna laul on üks vitaalsemaid rahvaluule• anre.

Uskumused ja kombed kajastuvad küllaltki hästi nii tavandilauludes kui ka tavandivälistes lauludes. Tavandiväliste laulude all mõeldakse siinkohal selliseid, mille sisu ei kattu tavandi peamiste eesmärkide ega taotlustega. Need võivad erinevais paigus traditsiooniliselt esineda ka erinevate kommete koosseisus, viimastega sealjuures ideoloogiliselt kattudes. Tooksin järgnevalt näite selle kohta, kuidas tavand võib peegelduda tavandivälistes lauludes.

Vene kommet nimetusega *neiu täisealiseks saamine* on seostatud initsiatsiooniga. Selle kombe kaudu tehti teatavaks, et neiu võib nüüd mehele minna, ja kui komme esines pulmatseremoonia osana, kasutati seda, et väljendada mõrvoja nõustumist meheleminekuga. Seda kommet on uurinud D. Zelenin,¹ kes arvab, et tütarlaps peab siinjuures läbi tegema kaks katset: füüsilise ja moraalse. Füüsiline katse seisneb pingilt alla hüppamises. Moraalne proovilepanek seisneb oma isikliku teadlikkuse ja tahtejõu olemasolu tõestamises: tütarlast keelitavad hüppama vanemad, sugulased ja naabrid, ja ta vastab: "Kui ma tahan hüpata, siis ma hüppan; kui ma ei taha, siis ma ei hüppa." Selle kombe puhul ei laulda tavandilaule, kuid on palju tavandiväliseid laule, mida kasutati ja kasutatakse selle juures tänini. Neil lauludel on mitmeid ühiseid jooni initsiatsiooniriitustega, kaasa arvatud *neiu täisealiseks saamine*. Näiteks on olemas laul, milles on read:

Saadavad nooriku vett tooma...

Kui tahan minna - lähen.

Ei taha - ei lähe.²

Kombe füüsilist tegevust laul ei saada. Hüppamine pingilt vöö sisse, seelikusse, mida kannavad ainult teatud kindlas vanuses inimesed, või võrgust tehtud kotti (veega seoses olev ese), on nüüd asendatud vee järele minekuga - ja vastavalt laulule ootab naist vee ääres surm või armastus. Tahet väljendav tavandivormel vahetub, kuna tegevus laulus on teine, kuid siiski võib vormeli kergesti ära tunda. Selles laulus vastab tüdruk naise ettepanekule minna vee järele just nagu rituaalses initsiatsioonis, kui sugulased käsivad tal pingilt alla hüpata. Kombestiku elemendid tavandivälistes lauludes kõlavad isegi jõulise-
malt kui sündmus ise - on ju vee järele minek igapäevane toiming.

Tavandi- ja tavandivälised laulud peegeldavad mitmesuguseid kombeid, mis võivad erineda sisult, esineda ilma lauludeta, olla laialt levinud või vähetuntud. Näiteks pulmatseremoonia on laialt tuntud ja selle kohta on ka palju laule. *Neiu täisealiseks saamine* on märksa vähem tuntud komme. Siinkohal tooksin veel ühe näite vähetuntud kaitserituaali kajastumisest lauludes. Rituaalne toiming viiakse läbi kariloomade surma puhul. Küla ümber küntakse maagiline ring, mis kaitseb küla Lehma Surma eest. Mõnes kohas on selle ringi

sisse ka külvatud, kasutades selleks enamasti liiva. Sama kommet on kasutatud veel kündmistseremoonia puhul. Olonetsi kubermangus on liiva lisatud seemnetele ja usutud, et see paneb vilja hästi kasvama ning kaitseb kurjade jõudude eest, sest läheb neile silma.³ Nõnda on olemas mitmesuguseid laule liiva külvamisest. Kündmisrituaaliga on näiteks kaasnenud tavandilaul, mis kirjeldab ja motiveerib liiva külvamise tseremooniat:

*Tüdrukud künnavad ja naised puistavad liiva;
kui liiv kasvab, tuleb meile surm.*⁴

Tavandivälises laulus on liiva külvamist kujutatud teisiti:

*Tule, õde, tule selgel koidikul, pimedal jaaniööl.
Me toome, õeke, kollast liiva;
puistame, õeke, taadi aida alla:
tean, et liiv ei hakka kunagi kasvama
ja ma ei hakka kunagi elama taadi majas.*⁵

Ühised on tavandivälises laulus ja kündmisrituaalis järgmised asjaolud: aeg - kas öö või koit (puhteaeg); liiva külvamine; usk, et liiv ei hakka kasvama; kogu slaavi folkloorile tunnuslik sõnastus, mida P. Bogatõrjov nimetab "võimatuse vormeliks": nõnda nagu üks sündmus on mingil moel võimatu, nii on ka miski muu samal moel võimatu.

Tavandivälises laulus liiva külvamisel kombestikule iseloomulik kaitsefunktsioon puudub. Tegemist on teatud tüüpi ennustamisega, mille tulemus on ette teada. Just praktiline liiva puistamise traditsioon on loonud selle laulu, samal ajal kui laul ise ei kuulu ühegi erilise uskumuse ega kombe juurde. See laul asetub kündmisrituaali juurde ja pulmalaulu kõrvale, kus peategelane külwab pärleid⁶ - ilmselt on kõigil neil lauludel ühised juured.

Kuidas kirjeldavad erinevad laulud kombeid ja uskumusi? Peamine on muidugi see, et laul pole peegel ja laulus kajastuv maailm pole passiivne tegelikkuse peegeldus. Reaalseid sündmusi võidakse kujutada täpselt (näiteks kündmisrituaali juurde kuulvas laulus ja mitmetes teistes tavandilauludes), kuid neid võidakse ka olulisel määral deformeerida. Eriti tavapärane on see tavandivälistes lauludes, nagu ilmnes toodud näidetest - pulmalaulud annavad tegelikkuse säravamana ja on fantastilise sündmustikuga. Selgub, et lauludes on deformeeritud kombestiku välist külge, kuid sisu esitatakse täpselt (tütarlapse minek vee järele ongi tema liikumine surma ja armsama poole, see kõik seostub rituaali seesmise iseloomuga). Veel enam, teatud juhtudel on sügavam tähendus lauludes säilinud isegi paremini kui kommetes ja uskumustes. Nii on ka liiva kaitsvaid omadusi motiveeritud erinevalt (liiv ei võrsu, seda visatakse kuradile silma), motivatsioonid mingil moel välistavad üksteist ning näivad olevat sekundaarsed. Liiv võib olla ka millegagi asendatud. Vahel harva on külvatud selle rituaalse tegevuse puhul mulda erinevaid seemneid või viirukit. Uuri ja, kes

lähtub riituse kaitsemaagilisest tähendusest, peab seda hilisema muundumise tulemuseks.⁷ Ometi külvati ka Olonetsis koos seemnetega liiva. Kas see on juhus? Laulud tõestavad vastupidist: esile tuleb pikk kujundite ahel: liiv - pärl (üldse vääriskivid) - täht jm. Siin võime näha seda, mis pole silmnähtav reaalsuses: liiv, so kivi, väike osa kivist. Kivi on lauludes tera, mis võrsub:

*Kivi on kukkunud
moonil seemnete hulka,
siia kasvas puhmake...*⁸

Nii lauldakse ahellaulus, pulmalaulus võrsub pärl. Lauludes näib kivi olevat ideaalne, algne viljatera. Kivi külvates korratakse otseku esimest külvi, mis toimus maailma loomise ajal. Liiva ja kivi maitseomadused tavades ja kommetes tuletuvad viljakusest, mida neile kunagi omistati. Kuid see liiva omadus ja uskumine selle müütilisest algupärasest on lauluvälisest reaalsusest ammu kadunud.

Ja lõpuks: laulud ainult ei peegelda uskumusi ja rituaale, vaid ka süstematiseerivad neid. Mil moel? Kui valida mingite kindlate kujundite alusel sarnaseid laule, selgub, et uskumused ja kombed, mida need laulud peegeldavad, moodustavad samuti kindlaid gruppe. Erinevuste valik on spetsiifiline ja raske probleem: need ei ole igatahes žanri karakteristikud ning erinevused on välja toodud üksnes verbaalsetest tekstidest (muusikalisi ja käibimise eripärasusi pole arvestatud). Eriti olulisena tõuseb esile küsimus, kas teksti mõnede osade erinevused on seletatavad põhjuse-tagajärje seosega või liidetakse mõni tekst sarnastest - või vastupidi - rõhutatult kontrastsetest, ent igatahes küllaltki iseseisvatest osadest. Tavandivälises laulus noorest abielunaisest, kes läks vett tooma, esinevad erisugused teksti osad, kuid sündmused arenevad järjest: äi saadab minia vett tooma, see aga keeldub ja äi hirmutab teda oma poja viha-ga. Liiva külvamisest kõnelevate laulude struktuur on erinev. Tekst koosneb kahest sarnasest, kuid samas kontrastsest osast: kangelanna külvab liiva, mis ei lähe kasvama, ning seejärel kõik kordub, kuid nüüd külvab ta herneid, mis võrsuvad. Nõnda on vene laulutraditsioonis eristatav suur grupp laule, mille hulgas omakorda eristub kaks rühma, ja usutavasti on see samuti uskumuste ja kommetega seotud. Kui alguses näib, et lauludevälises materjalis pole korrastatust, siis teises rühmas esinevad sigivus- ja kaitsemaagilised kombed kõrvuti ennustamisega, kalendrikombestikuga kõrvu pulmatavandiga, ning selgub, et korrastatus on siiski olemas.

Laulud jagavad rituaalid kahte rühma vastavalt sellele, millist maailmapilti või mudelit need kombed peegeldavad. Mõlemal juhul on maailmu rohkem kui üks. Esimesel juhul on tegemist erinevate maailmadega, mis eksisteerivad koos. Nad vajavad teineteist just sellisena (initsiatsioon on võimalik ainult võõras maailmas). Maailmad on ühendatud või eraldatud piiriga, mis ei kujuta endast

midagi konkreetset, aga kui see piir ületatakse, toimub mõningane destruktsioon (lauludes purunevad kantsad, põrandad vm). Teisel juhul on suhe teistsugune. Kui maailmad on erinevad, ei vaja nad teineteist ning tõukuvad üksteisest eemale (kombestik on alalhoidlik, kaitsev). Ent kui maailmadel on vastastikune tõmme, siis nad muutuvad sarnasteks, üks maailm peab muutuma teise - ideaalse maailmaga - võrreldavaks (visates sigivusmaagilistes rituaalides kõrgele mingit eset, antakse taimedele eeskujut, et nad kasvaksid sama kõrgeks). Maailmu ei ühenda mitte piir (mis on alati olemas ja ühesugune), vaid sild. Seda kas pole (liiv ei kasva) või ta siiski eksisteerib (küünlaid, kandes ikoone ja palvetades - kõik need kujutavad endast silde, mis ühendavad inimeste maailma Jumala ideaalse maailmaga).

Sellised on kaks korraldusprintsipi, maailmade seosed - teadvustamata, kuid aktuaalsed, tõenäoliselt seotud väga arhailiste kujutelmadega. See asjaolu määrab lauluväliste kombestikulistepisoodide valiku ja asukoha laulus ning annab põhjendatuse erisustele laulu alajaotustes. Mõlema eespool kõne all olnud grupi laulutekstide struktuurid on analoogilised maailmade mudelitega. Laulud on korrastatud vastavalt maailma ülesehitusele.

Tõlkis Kadri Peebo

Kirjandus

1. Živaja Starina. v 2. S-Peterburg, 1911, s 233-246.
2. Šein, P. Velikoruss v svoih pesnjah, obõtšajah, verovanijah, skazkah, legendah i t.p. I, v 1-2. S-Peterburg, 1898-1900, nr 555.
3. Korinfski, A. Trudovoi god russkogo krestjanina. Võp I. Moskva, 1904, s 22.
4. Žuravljev, A. Ohranitelnoje obrjadõ, svjazannõje s padežom skota i ih geografitšeskoje rasprostranenije. In: Slavjanskii i balkanskii folklor: Genezis. Arhaika. Traditsii. Moskva, 1978, s 76-77.
5. Dobrovol'ski, V. Smolenskii etnografitšeskii sbornik. IV. S-Peterburg, 1903, nr 19, s 221.
6. Pesni, sobrannõje P.V. Kirejevskim: Novaja serija v 2-h tomah, võp I. Moskva, 1911, nr 388.
7. Vt viide 4, Žuravljev, s 77.
8. Poezija krestjanskijh prazdnikov. Leningrad, 1970, nr 479.